

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни**

**“ОХОРОНА ПРАЦІ В МЕДИЦИНІ
ТА ФАРМАЦІЇ”**

(для бакалаврів, спеціалістів)

МАУП

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

Підготовлено старшим викладачем кафедри медичного і екологічного менеджменту *І. А. Корінчевською*

Затверджено на засіданні кафедри медичного і екологічного менеджменту (протокол № 7 від 19.02.08.)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Корінчевська І. А. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Охорона праці в медицині та фармації” (для бакалаврів, спеціалістів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — 32 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Охорона праці в медицині та фармації”, практичні завдання, вказівки, завдання до виконання підсумкового контролю знань, а також список літератури.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Одним із основних та найважливіших завдань держави є охорона життя та збереження здоров'я громадян у процесах, пов'язаних із трудовою діяльністю. Створення безпечних умов праці слід вважати провідною передумовою адекватного існування та плідної діяльності і окремих працівників, і сучасних підприємств, установ, закладів загалом. Більше того, охорона здоров'я працівників, забезпечення умов для їх продуктивної та безпечної професійної діяльності є своєрідною візитівкою держави, запорукою її високого авторитету у світі.

Стан сучасного виробництва, рівень забезпечення надійної охорони та безпеки праці у нашій державі не можна назвати таким, що цілком задовольняє всі існуючі потреби, зумовлює високий рівень працездатності, сприяє формуванню таких умов для трудової діяльності, які можна було б визнати нешкідливими та безпечними.

Професійна діяльність у медичній та фармацевтичній галузях також пов'язана з впливом комплексу несприятливих за своїм змістом негативних чинників різноманітного походження. Недарма сьогодні вважають, що серед усіх професій, пов'язаних з інтелектуальною працею, робота медичного працівника є найбільш небезпечною, такою, яка потребує розроблення, наукового обґрунтування та запровадження адекватних, доцільних та ефективних заходів щодо надійної охорони праці.

Мета вивчення дисципліни: на основі глибоких наукових знань сформулювати теоретичні знання основ законодавства України з охорони праці і на цій підставі засвоїти комплекс адміністративних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних та медичних заходів, спрямованих на профілактику виробничого травматизму, виникнення професійних отруень і захворювань та інших несприятливих зрушень у стані здоров'я в результаті впливу шкідливих чинників виробничого середовища у галузі охорони здоров'я.

Завданням навчальної дисципліни є вивчення:

- правових та організаційних питань охорони праці в цілому і у медичній галузі;
- основ фізіології, гігієни праці і виробничої санітарії в медицині та фармації;
- комплексу заходів і засобів профілактики впливу негативних виробничих чинників та безпеки праці;

- заходів із пожежної безпеки в медичній та фармацевтичній галузях.

Контроль знань відбувається у формі іспиту, який показує ступінь засвоєння студентом навчального матеріалу та є результатом його роботи на практичних заняттях; оцінка виставляється під час співбесіди або контрольної роботи із урахуванням результатів складання рубіжних атестацій чи виконання контрольної роботи у студентів заочної форми навчання.

Міжпредметні зв'язки

Курс “Охорона праці в медицині та фармації” для студентів зазначеного напрямку є нормативною дисципліною, яка забезпечує формування умінь, передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою.

Вивчення дисципліни “Охорона праці в медицині та фармації” передбачає тісні зв'язки з іншими навчальними курсами: “Соціальна медицина”, “Методи аналізу і планування в медицині”, “Основи менеджменту охорони здоров'я”, “Економіка та фінанси охорони здоров'я”, “Облік і звітність в охороні здоров'я” тощо.

Курс закладає фундамент для подальшого вивчення дисциплін, пов'язаних із галузевою специфікою кожної спеціальності та спеціалізації.

Для заочної форми навчання навчальним планом передбачаються тільки лекції і практичні заняття в обмеженій кількості. Основна форма вивчення дисципліни — самостійна робота.

Самостійна робота студентів заочної форми навчання

Основною метою самостійної роботи з дисципліни “Охорона праці в медицині та фармації” є закріплення теоретичних знань студентами в організації надання послуг у лікувально-профілактичних закладах та формування практичних навичок особливостей технології надання медичних послуг при різних захворюваннях та станах.

Методикою виконання самостійної роботи передбачено індивідуальне розв'язання розрахунково-аналітичних задач, вирішення конкретних ситуацій та тестова самоперевірка теоретичних знань.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ОХОРОНА ПРАЦІ В МЕДИЦИНІ ТА ФАРМАЦІЇ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
1	Змістовий модуль I. Правові та організаційні основи праці в медицині Основи охорони праці в медицині як складова системи охорони праці у державі
2	Колективний та трудовий договори як відображення законодавства з охорони праці
3	Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань
	Змістовий модуль II. Фізіологія та гігієна праці медичних працівників
4	Фізіологія та гігієна праці: визначення, значення для створення безпечних умов праці
5	Основні чинники трудового процесу та проблеми збереження здоров'я працівників
6	Гігієнічна характеристика умов праці за медичним фахом
7	Основні методи та критерії санітарно-гігієнічної оцінки умов виробничого середовища
	Змістовий модуль III. Особливості праці у фармацевтичній галузі та основні шляхи профілактики негативного впливу чинників виробничого середовища
8	Гігієнічні вимоги до проектування та забудови аптечних закладів
9	Основи охорони праці у процесі виготовлення, реалізації та зберігання лікарських засобів і виробів медичного призначення
10	Пожежна безпека як складова охорони праці у фармацевтичній галузі
	Разом годин: 81

ЗМІСТ
дисципліни
“ОХОРОНА ПРАЦІ В МЕДИЦИНІ ТА ФАРМАЦІЇ”

**Змістовий модуль I. Правові та організаційні основи праці
в медицині**

**Тема 1. Основи охорони праці в медицині як складова системи
охорони праці у державі**

Питання для самоконтролю

1. Основні законодавчі акти з питань охорони праці.
2. Закон України “Про охорону праці” та його зміст.
3. Система управління охороною праці та її основні принципи.
4. Служба охорони праці: обов’язки, права, структура, штати.
5. Кабінет охорони праці: завдання, обладнання, організація роботи.
6. Розслідування та облік нещасних випадків на виробництві.
7. Розслідування та облік нещасних випадків не виробничого характеру.
8. Розслідування та облік нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу.
9. Організація роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу у закладах освіти.
10. Організація навчання з охорони праці. Атестація робочих місць.

Література [2; 6; 9; 10; 13; 16; 56; 64]

**Тема 2. Колективний та трудовий договори як відображення
законодавства з охорони праці**

Питання для самоконтролю

1. Закон України “Про колективні договори та угоди” та його зміст.
2. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України “Про затвердження форми трудового договору між працівниками і фізичною особою”.
3. Укладання трудової угоди за специфікою видів робіт та особливостями функціональних обов’язків.

4. Прийняття на роботу за контрактом.
5. Громадський контроль за охороною праці, роль комісій з питань охорони праці та уповноважених трудових колективів.

Література [2; 5; 7; 19; 20; 49]

Тема 3. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

Питання для самоконтролю

1. Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”.
2. Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.
3. Відшкодування шкоди потерпілому на виробництві.

Література [6–9]

Змістовий модуль II. Фізіологія та гігієна праці медичних працівників

Тема 4. Фізіологія та гігієна праці: визначення, значення для створення безпечних умов праці

Питання для самоконтролю

1. Фізіологія та гігієна праці.
2. Виробниче середовище.
3. Шкідливі умови професії.
4. Професійні захворювання та отруєння.
5. Основні види трудової діяльності з фізіолого-гігієнічної точки зору.
6. Важкість та напруженість праці.
7. Працездатність та втома.
8. Фізіологічна класифікація основних форм трудової діяльності.

Література [5; 6; 10; 16; 54; 57]

Тема 5. Основні чинники трудового процесу та проблеми збереження здоров’я працівників

Питання для самоконтролю

1. Фізичні чинники виробничого середовища: шум, вібрація, ультразвук, інфразвук, знижений та підвищений атмосферний тиск.

2. Електромагнітні поля: електромагнітні поля радіочастот, електромагнітні поля струмів промислової частоти, імпульсні електромагнітні поля низької частоти, статична електрика.
3. Лазерне випромінювання.
4. Хімічні чинники виробничого середовища: пил, виробнича токсикологія.
5. Основні класи та види промислових отрут.
6. Біологічні чинники виробничого середовища.

Література [8; 9; 11; 21; 23; 55; 61]

Тема 6. Гігієнічна характеристика умов праці за медичним фахом

Питання для самоконтролю

1. Професіографічна оцінка основних медичних спеціальностей.
2. Наукова організація праці медичних працівників.
3. Раціональна організація робочого місця та меблів.
4. Основні шляхи запобігання виникненню втоми: тренування, запровадження раціонального режиму праці і відпочинку, використання виробничої фізичної культури, функціональна музика.
5. Розроблення та впровадження добових режимів праці і відпочинку.
6. Використання психогігієнічних заходів.
7. Гігієнічне виховання та санітарна освіта.

Література [2; 3; 6; 15; 17; 20; 22; 63; 66]

Тема 7. Основні методи та критерії санітарно-гігієнічної оцінки умов виробничого середовища

Питання для самоконтролю

1. Гігієнічна оцінка фізичних властивостей повітряного середовища: визначення температурного режиму приміщень, визначення вологості повітря, визначення швидкості руху повітря.
2. Гігієнічна оцінка вентиляції приміщень.
3. Гігієнічна оцінка вмісту пилу в повітрі.
4. Гігієнічна оцінка освітлення приміщень.

Література [1; 2; 10; 14; 16; 68; 71]

Змістовий модуль III. Особливості праці у фармацевтичній галузі та основні шляхи профілактики негативного впливу чинників виробничого середовища

Тема 8. Гігієнічні вимоги до проектування та забудови аптечних закладів

Питання для самоконтролю

1. Контроль за будівництвом та експлуатацією аптечних споруд.
2. Вимоги до виробничого приміщення аптечних закладів.
3. Вимоги до приміщень для зберігання лікарських засобів і виробів медичного призначення.
4. Планувально-технологічні схеми облаштування приміщень аптеки.
5. Мікрокліматичні умови повітряного середовища приміщень аптечних закладів.

Література [1; 8–10; 16; 77]

Тема 9. Основи охорони праці у процесі виготовлення, реалізації та зберігання лікарських засобів і виробів медичного призначення

Питання для самоконтролю

1. Система класифікації повітря під час виробництва стерильної продукції.
2. Критерії оцінки мікробного обсіменіння повітря приміщень аптек.
3. Галузеві норми безоплатної видачі спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту.
4. Вимоги до приміщень аптечних закладів для зберігання лікарських засобів і виробів медичного призначення.
5. Державна інспекція з контролю якості лікарських засобів.
6. Правила проведення утилізації та знешкодження неякісних лікарських засобів.

Література [2; 9; 10; 15; 16; 78]

Тема 10. Пожежна безпека як складова охорони праці у фармацевтичній галузі

Питання для самоконтролю

1. Визначення категорії приміщення фармацевтичного закладу залежно від характеристики речовини та матеріалів, що використовуються.
2. Вимоги до зберігання легкозаймистих та горючих речовин.
3. Вимоги до систем загальнообмінної припливно-витяжної та місцевої вентиляції.

Література [6; 8; 9; 11–14; 16; 79]

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання 1

Розробіть узагальнену схему психофізіограми основних медичних спеціальностей, використовуючи професійно-значущі психофізіологічні функції та якості (табл. 1). Графи медичних спеціальностей необхідно заповнити знаком +.

Примітка:

+ існує потреба;

++ існує висока потреба;

+++ існує надзвичайно висока потреба.

Таблиця 1

Психофізіограми основних медичних спеціальностей

Професійно-значущі психофізіологічні функції та якості	Медичні спеціальності	
	Середній медичний працівник	Лікар
1	2	3
Гострота зору		
Кольоророзрізнення		
Диференційоване кольоророзрізнення		
Темнова та світлова адаптація		
Просторова адаптація		
Гострота слуху		
Диференційована слухова чутливість		
Нюхова чутливість		
Тактильна чутливість		

1	2	3
Температурна чутливість		
Диференційована оцінка часу (“почуття часу”)		
Диференційований лінійний окомір		
Лабільність зорового аналізатора		
Швидкість зорового сприймання		
Вестибуломоторна чутливість		
Спритність та координація рухів пальців		
Координація рухів рук		
Координація рухів рук під контролем зору		
Координація рухів рук без контролю зору		
Темп рухів		
М'язова-суглобова чутливість		
Диференційована м'язова-суглобова чутливість або точність кінестезії		
Об'єм уваги		
Переключення уваги		
Розподіл уваги		
Образна зорова пам'ять		
Оперативне мислення		
Теоретичне (абстрактне) мислення		
Логічне мислення		
Практичне мислення		
Просторове уявлення		
Витривалість нервової системи		
Сила процесів збудження		
Сила процесів гальмування		
Врівноваженість нервових процесів		
Функціональна рухомість нервових процесів		

Завдання 2

Розробіть узагальнену схему психограми основних медичних спеціальностей, використовуючи професійно-значущі особливості особистості (табл. 1). Графи медичних спеціальностей необхідно заповнити знаком +.

Примітка:

+ існує потреба;

++ існує висока потреба;

+++ існує надзвичайно висока потреба.

Таблиця 1

Психограми основних медичних спеціальностей

Професійно-значущі особливості особистості	Медичні спеціальності	
	Середній медичний працівник	Лікар
1	2	3
Інтерес до безпосереднього виконання професійних обов'язків		
Інтерес до результатів виконання професійної діяльності		
Милосердя, щирість, чесність та правдивість		
Ввічливість, уважність, чуйність та спостережливість		
Працьовитість, старанність, акуратність та охайність		
Низький рівень нейротизму		
Високий рівень фізіологічної опірності до впливу стресових явищ, пов'язаних з процесами професійного навчання та професійної діяльності		
Низький рівень проблемності, конфліктності у стосунках із викладачами		
Низький рівень іпохондричних характерологічних проявів		
Низький рівень депресивних характерологічних проявів		
Низький рівень психопатичних характерологічних проявів		
Низький рівень паранояльних характерологічних проявів		
Низький рівень психастенічних характерологічних проявів		
Низький рівень шизоїдних характерологічних проявів		
Низький рівень гіпоманічних характерологічних проявів		
Високий узагальнений рівень суб'єктивного контролю особистості		
Високий рівень суб'єктивного контролю у сфері досягнень		
Високий рівень суб'єктивного контролю у сфері невдач		
Високий рівень суб'єктивного контролю у сфері професійних відносин		

1	2	3
Високий рівень суб'єктивного контролю у сфері міжособистісних відносин		
Високий рівень суб'єктивного контролю стосовно здоров'я та хвороби		
Особистісна орієнтація в процесі розв'язання професійних проблем безпосередньо на справу, що виконується		
Аритмічний тип денної праці		
Оптимальний рівень самопочуття		
Високий рівень активності		
Низький рівень завуальованої (потенційної) жорстокості стосовно людей		
Низький рівень відкритої жорстокості стосовно людей		
Високий рівень соціально-психологічної адаптивності в ході професійної діяльності		
Високий рівень самоприйняття в ході виконання професійної діяльності		
Високий рівень прийняття інших в ході виконання професійної діяльності		
Високий рівень емоційної комфортності під час виконання професійної діяльності		
Високий рівень внутрішнього контролю під час виконання професійної діяльності		

Завдання 3

За даними табл. 1, проаналізуйте орієнтацію вікон приміщень лікувально-профілактичної установи стосовно сторін світу. За отриманими даними внесіть свої рекомендації та пропозиції.

Примітка:

Пн – північна; Пд – південна; З – західна; С – східна; ПнС – північно-східна; ПнЗ – північно-західна; ПдС – південно-східна; ПдЗ – південно-західна.

Таблиця 1

Орієнтація вікон приміщень лікувально-профілактичної установи стосовно сторін світу

Назва приміщення	Географічна широта		
	на південь від 45° північної широти	в межах 45–55° північної широти	на північ від 55° північної широти
Операційні, реанімаційні, секційні пологові зали	Пд, С	С, Пд	Пн, ПнС, С
Палати для туберкульозних та інфекційних хворих	П, З	ПдЗ, Пн	Пд, ПдС
Палати інтенсивної терапії, дитячих відділень до трьох років	З	ПдЗ	Пн
Лабораторії для проведення бактеріологічних досліджень, приймання інфекційного матеріалу та його аналізу	Пд, ПдЗ	Пн, ПнС, ПдС	Пд, ПдЗ, З

Завдання 4

У незаповнені графи табл. 1 внесіть допустимі показники ступеня мікробного обміненія повітряного середовища приміщень лікувально-профілактичного закладу.

Таблиця 1

Критерії бактеріальної чистоти повітря лікувально-профілактичного закладу

Приміщення		Загальне мікробне забруднення (кількість умовних одиниць в 1м ²)	Золотистий стафілокок
1	2	3	4
Операційні	до початку роботи		
	під час роботи		
Пологові зали	до початку роботи		
	під час роботи		
Маніпуляційні	до початку роботи		
	під час роботи		
Дитячі палати та палати “спільного” перебування	до початку роботи		
	під час роботи		

1	2	3	4
Кімната для приготування молочних сумішей	під час роботи		
Палати інтенсивної терапії	до початку роботи		
	під час роботи		
Громадське приміщення			
Житлові приміщення			

Завдання 5

Згідно до Типового положення про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників з питань охорони праці розробіть зразок журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці.

Завдання 6

Згідно до Типового положення про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників з питань охорони праці розробіть зразок протоколу засідання комісії з перевірки знань з цієї проблеми.

Завдання 7

Згідно до Положення про Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві розробіть зразок карти обліку професійного захворювання (отруєння).

Завдання 8

Згідно до Положення про Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві розробіть зразок журналу обліку професійних захворювань.

Завдання 9

У незаповнені графи табл. 1 внесіть допустимі показники ступеня мікробного обміненія повітряного середовища приміщень аптек.

Критерії бактеріальної чистоти аптечного закладу

Приміщення		Загальна кількість колоній мікроорганізмів у 1 см ³	Кількість золотистих стафілококів у 1 см ³	Кількість плісневих та дріжджових грибів у 1 см ³
Асептичний блок, стерилізаційна (чиста половина)	до роботи			
	після роботи			
Асистентська, фасувальна, дефекторська, матеріальна	до роботи			
	після роботи			
Мийна	під час роботи			
Зал обслуговування	під час роботи			

Завдання 10

Ви — власник аптечного закладу. Розробіть та внесіть до графі 1, 2 таблиці раціон лікувально-профілактичного харчування підлеглих з особливостями складу поживних речовин, мікроелементів та механізму профілактичної дії залежно від умов роботи (табл. 1).

Призначення раціонів лікувально-профілактичного харчування залежно від показань

Раціони	Особливості складу та механізм профілактичної дії	Показання (умови роботи)
1	2	3
		Робота з радіонуклідами і джерелами іонізуючого випромінювання
		Виробництво неорганічних кислот, лужних металів, сполук хлору, фтору, ціаністих сполук
		Контакт із хромом
		Контакт із сполуками свинцю в особливо шкідливих умовах
		Виробництво аміно- і нітросполук бензолу, хлорованих вуглеводів, сполук миш'яку і ртуті, пластичних мас

1	2	3
		Виробництво вуглеводів, сірковуглецю, тетраетил свинцю, барію, марганцю, фосфорорганічних пестицидів
		Робота з різноманітними вуглеводнями, спиртами, ефірами, органічними кислотами, металами, антибіотиками
		Робота з неорганічними сполуками свинцю Робота в умовах впливу високої температури і тепло-випромінювання

Література [28; 36; 48; 50; 52; 55; 63; 66; 69; 83]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТАМИ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Виконання контрольної роботи студентами заочної форми навчання є складовою навчального процесу та активною формою самостійної роботи студентів.

Контрольна робота з дисципліни “Охорона праці в медицині та фармації” виконується відповідно до навчальних планів спеціальності “Менеджмент організації” спеціалізації “Медичний та фармацевтичний менеджмент”.

Основною метою контрольної роботи є рубіжний контроль професійно-орієнтованих знань з навчальної дисципліни “Охорона праці в медицині та фармації”, набутих під час самостійного опрацювання літератури та нормативно-правових актів та аналізу діяльності організації, в якій працює студент-заочник. Це має максимально наблизити теоретичний курс до практичної діяльності, що є особливо важливим для працюючих студентів.

Контрольна робота повинна мати титульну сторінку, вступ, аналіз матеріалу конкретного закладу охорони здоров'я, список використаної літератури.

Послідовність виконання контрольної роботи

1. Письмове виконання індивідуальних завдань, подання фактичного матеріалу (ґрунтовність відповіді на поставлені питання свідчить про рівень опанування теоретичним матеріалом; розуміння категорій навчальної дисципліни, що позначається у власному викладенні матеріалу, а не в переписуванні підручни-

ка, а також у доречно дібраних прикладах з діяльності закладу охорони здоров'я).

2. Посилання на нормативно-правові акти України (уміння коментувати реальні документи медичної установи).
3. Список літератури.
4. Оформлення роботи (структура, заголовки, посилання, ілюстрації тощо).
5. Оформлення додатків.

Контрольну роботу необхідно підписати та поставити дату її виконання.

Контрольну роботу слід виконувати на аркушах паперу А4 державною мовою. Сторінки необхідно пронумерувати.

Номер варіанта контрольної роботи студент вибирає за першою літерою свого прізвища (табл. 1).

Таблиця 1

Перша літера прізвища студента	Номер варіанта теми контрольної роботи
А, Б	1
В, Г	2
Д, Е	3
Є, Ж, З	4
І, І, Й	5
К, Л	6
М, Н	7
О, П, Р	8
С, Т, У	9
Ф, Х, Ц	10
Ч, Ш, Щ	11
Ю, Я	12

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Варіант 1

1. Основні законодавчі акти з питань охорони праці.
2. Основні види трудової діяльності з фізіолого-гігієнічної точки зору.
3. Мікrokліматичні умови повітряного середовища приміщень аптечних закладів.

Варіант 2

1. Кабінет охорони праці: завдання, обладнання, організація роботи.
2. Важкість та напруженість праці.
3. Розроблення та впровадження добових режимів праці і відпочинку.

Варіант 3

1. Розслідування та облік нещасних випадків на виробництві.
2. Правила проведення утилізації та знешкодження неякісних лікарських засобів.
3. Гігієнічна оцінка фізичних властивостей повітряного середовища.

Варіант 4

1. Організація навчання з охорони праці. Атестація робочих місць.
2. Критерії оцінки мікробного обмінення повітря приміщень аптек.
3. Гігієнічна оцінка вентиляції приміщень.

Варіант 5

1. Колективний та трудовий договори як відображення законодавства з охорони праці.
2. Фізичні чинники виробничого середовища.
3. Гігієнічна оцінка вмісту пилу в повітрі.

Варіант 6

1. Укладання трудової угоди за специфікою видів робіт та особливостями функціональних обов'язків.
2. Електромагнітні поля.
3. Використання психогігієнічних заходів. Гігієнічне виховання та санітарна освіта.

Варіант 7

1. Прийом на роботу за контрактом.
2. Лазерне випромінювання.
3. Гігієнічна оцінка освітлення приміщень.

Варіант 8

1. Громадський контроль за охороною праці, роль комісій з питань охорони праці та уповноважених трудових колективів.
2. Хімічні чинники виробничого середовища.
3. Вимоги до приміщень для зберігання лікарських засобів і виробів медичного призначення.

Варіант 9

1. Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”.
2. Основні класи та види промислових отрут.
3. Гігієна та охорона праці в ході роботи з медичним обладнанням, що генерує лазерне випромінювання.

Варіант 10

1. Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.
2. Біологічні чинники виробничого середовища.
3. Професіографічна оцінка основних медичних спеціальностей.

Варіант 11

1. Фізіологія та гігієна праці.
2. Раціональна організація робочого місця та меблів.
3. Державна інспекція з контролю якості лікарських засобів.

Варіант 12

1. Визначення категорії приміщення фармацевтичного закладу залежно від характеристики речовини та матеріалів, що використовуються.
2. Особливості мікроклімату, повітряного середовища та освітлення приміщень лікувально-профілактичних закладів.
3. Відшкодування шкоди потерпілому на виробництві.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

1. Основні законодавчі акти з питань охорони праці.
2. Кабінет охорони праці: завдання, обладнання, організація роботи.
3. Розслідування та облік нещасних випадків на виробництві.
4. Організація навчання з охорони праці. Атестація робочих місць.
5. Колективний та трудовий договори як відображення законодавства з охорони праці.
6. Укладання трудової угоди за специфікою видів робіт та особливостями функціональних обов'язків.
7. Прийняття на роботу за контрактом.
8. Громадський контроль за охороною праці, роль комісій з питань охорони праці та уповноважених трудових колективів.
9. Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”.
10. Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.
11. Відшкодування шкоди потерпілому на виробництві.
12. Фізіологія та гігієна праці.
13. Виробниче середовище.
14. Шкідливі умови професії.
15. Професійні захворювання та отруєння.
16. Основні види трудової діяльності з фізіолого-гігієнічної точки зору.
17. Важкість та напруженість праці.
18. Працездатність та втома.
19. Фізіологічна класифікація основних форм трудової діяльності.
20. Фізичні чинники виробничого середовища.
21. Електромагнітні поля.
22. Лазерне випромінювання.
23. Хімічні чинники виробничого середовища.
24. Основні класи та види промислових отрут.
25. Біологічні чинники виробничого середовища.

26. Особливості мікроклімату, повітряного середовища та освітлення приміщень лікувально-профілактичних закладів.
27. Санітарно-гігієнічний та протиепідемічний режим лікарні.
28. Профілактика внутрішньолікарняних інфекцій як складова охорони праці в медицині.
29. Гігієнічні вимоги до проектування та будівництва споруд вищих медичних навчальних закладів.
30. Особливості мікроклімату, повітряного середовища та освітлення приміщень вищих медичних навчальних закладів.
31. Клінічні кафедри вищих медичних навчальних закладів у структурі лікувально-профілактичних установ.
32. Гігієна та охорона праці медичного персоналу під час роботи з джерелами іонізуючого випромінювання та приладами для променевої діагностики.
33. Гігієна та охорона праці під час роботи з обладнанням для ультразвукової діагностики.
34. Наукова організація праці медичних та фармацевтичних працівників.
35. Раціональна організація робочого місця та меблів.
36. Основні шляхи запобігання виникненню втоми.
37. Розроблення та впровадження добових режимів праці і відпочинку.
38. Використання психогігієнічних заходів. Гігієнічне виховання та санітарна освіта.
39. Гігієнічна оцінка фізичних властивостей повітряного середовища.
40. Гігієнічна оцінка вентиляції приміщень.
41. Гігієнічна оцінка вмісту пилу в повітрі.
42. Гігієнічна оцінка освітлення приміщень.
43. Гігієна та охорона праці медичного персоналу під час роботи з джерелами іонізуючого випромінювання та приладами для променевої діагностики.
44. Гігієна та охорона праці під час роботи з обладнанням для ультразвукової діагностики.
45. Гігієна та охорона праці в ході роботи з медичним обладнанням, що генерує лазерне випромінювання.
46. Гігієна та охорона праці користувача ЕОМ.

47. Відшкодування шкоди потерпілому на виробництві.
48. Професіографічна оцінка основних медичних спеціальностей.
49. Особливості мікроклімату, повітряного середовища та освітлення приміщень лікувально-профілактичних закладів.
50. Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.
51. Клінічні кафедри вищих медичних навчальних закладів у структурі лікувально-профілактичних установ.
52. Санітарно-гігієнічний та протиепідемічний режим лікарні.
53. Розроблення та впровадження добових режимів праці і відпочинку.
54. Використання психогігієнічних заходів. Гігієнічне виховання та санітарна освіта.
55. Контроль за будівництвом та експлуатацією аптечних споруд.
56. Вимоги до виробничого приміщення аптечних закладів.
57. Вимоги до приміщень для зберігання лікарських засобів і виробів медичного призначення.
58. Планувально-технологічні схеми улаштування приміщень аптеки.
59. Мікрокліматичні умови повітряного середовища приміщень аптечних закладів.
60. Система класифікації повітря під час виробництва стерильної продукції.
61. Критерії оцінки мікробного обміненія повітря приміщень аптек.
62. Галузеві норми безоплатної видачі спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту.
63. Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.
64. Клінічні кафедри вищих медичних навчальних закладів у структурі лікувально-профілактичних установ.
65. Санітарно-гігієнічний та протиепідемічний режим лікарні.
66. Розроблення та впровадження добових режимів праці і відпочинку.
67. Використання психогігієнічних заходів. Гігієнічне виховання та санітарна освіта.
68. Розслідування та облік нещасних випадків на виробництві.

69. Організація навчання з охорони праці. Атестація робочих місць.
70. Колективний та трудовий договори як відображення законодавства з охорони праці.
71. Укладання трудової угоди за специфікою видів робіт та особливостями функціональних обов'язків.
72. Прийом на роботу за контрактом.
73. Громадський контроль за охороною праці, роль комісій з питань охорони праці та уповноважених трудових колективів.
74. Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”.
75. Вимоги до приміщень аптечних закладів для зберігання лікарських засобів і виробів медичного призначення.
76. Державна інспекція з контролю якості лікарських засобів.
77. Правила проведення утилізації та знешкодження неякісних лікарських засобів.
78. Визначення категорії приміщення фармацевтичного закладу залежно від характеристики речовини та матеріалів, що використовуються.
79. Вимоги до зберігання легкозаймистих та горючих речовин.
80. Вимоги до систем загальнообмінної припливно-витяжної та місцевої вентиляції.
81. Контроль за будівництвом та експлуатацією аптечних споруд.
82. Вимоги до виробничого приміщення аптечних закладів.
83. Вимоги до приміщень для зберігання лікарських засобів і виробів медичного призначення.
84. Планувально-технологічні схеми облаштування приміщень аптеки.
85. Мікрокліматичні умови повітряного середовища приміщень аптечних закладів.
86. Система класифікації повітря під час виробництва стерильної продукції.
87. Критерії оцінки мікробного обсіменіння повітря приміщень аптек.
88. Санітарно-гігієнічний та протиепідемічний режим лікарні.

89. Профілактика внутрішньолікарняних інфекцій як складова охорони праці в медицині.
90. Гігієнічні вимоги до проектування та будівництва споруд вищих медичних навчальних закладів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. *Конституція* України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30.
2. *Закон* України “Про охорону праці” від 14.10.92.
3. *Закон* України “Про пожежну безпеку” від 17.12.93.
4. *Закон* України “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” від 24.02.94 № 4004-ХІІ.
5. *Закон* України “Про колективні договори та угоди” від 24.12.95 № 1874.
6. *Закон* України “Про страхові тарифи на загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 13.09.2000 № 1423.
7. *Закон* України “Про внесення змін до Закону України “Про охорону праці” від 21.11.02.
8. *Основи законодавства України про охорону здоров’я* // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 4.
9. *Основи законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від 04.01.98* № 16/98-ВР.
10. *Кодекс законів України про працю*.
11. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві” від 25.08.04 № 1112.
12. *Наказ* Держнаглядохоронпраці України “Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці” від 26.01.05 № 15.
13. *Наказ* Держнаглядохоронпраці України “Перелік робіт з підвищено небезпекою” від 26.01.05 № 15.
14. *Наказ* Держнаглядохоронпраці України “Типове положення про службу охорони праці” від 15.11.04 № 255.
15. *Наказ* Держнаглядохоронпраці України “Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів” від 09.01.98 № 4.

16. *Наказ* МОН України “Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і закладах освіти” від 01.08.01 № 563.
17. *Наказ* МОН України “Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в закладах освіти” від 31.08.01 № 616.
18. *Наказ* МВС України “Правила пожежної безпеки в Україні” (зі змінами) від 05.03.02 № 217.
19. *Наказ* Міністерства праці та соціальної політики України “Про затвердження форми трудового договору між працівниками і фізичною особою та порядку реєстрації трудового договору між працівниками і фізичною особою” від 08.06.01 № 260.
20. *Наказ* Міністерства юстиції України “Про порядок реєстрації трудового договору між працівником і фізичною особою” від 27.06.01 № 554/745.
21. *Положення* про службу охорони праці системи Міністерства охорони здоров’я України “Про введення оперативного контролю за станом охорони праці в установах, закладах та на підприємствах системи МОЗ України”.
22. *НАОП* 9.1.50-1.01-59 (НПАОП 93.0–1.01–59) “Правила техніки безпеки и производственной санитарии для прачечных учреждений и предприятий здравоохранения”.
23. *НАОП* 9.1.50-1.02-59 “Правила з санітарії при роботі в протитуберкульозних установах системи Міністерства охорони здоров’я СРСР”.
24. *НАОП* 9.1.50-1.03-96 “Правила охорони праці для кухонь та їдальень установ охорони здоров’я”.
25. *НАОП* 9.1.50-1.04-64 “Правила обладнання і експлуатації приміщень патологоанатомічних відділень і моргів (патогістологічних і судово-гістологічних лабораторій) лікувально-профілактичних і судово-медичних установ, інститутів та навчальних закладів”.
26. *НАОП* 9.1.50-1.05-70 (НПАОП 85.11-1.05-70) “Правила обладнання, техніки безпеки і виробничої санітарії при роботі в клініко-діагностичних лабораторіях лікувально-профілактичних установ системи Міністерства охорони здоров’я СРСР”.

27. *НАОП 9.1.50-1.06-70 (НПАОП 85.11-1.06-70)* “Правила обладнання, експлуатації та техніки безпеки фізіотерапевтичних відділень (кабінетів)”.
28. *НАОП 9.1.50-1.07-76* “Правила обладнання, експлуатації та виробничої санітарії при роботі в аптеках”.
29. *НАОП 9.1.50-1.08-79 (НПАОП 85.14-1.08-79)* “Правила з охорони праці працівників дезінфекційної справи та з утримання дезінфекційних станцій, дезінфекційних відділів, відділень профілактичної дезінфекції санітарно-епідеміологічних станцій, окремих дезінфекційних установок”.
30. *НАОП 9.1.50-1.09-81 (НПАОП 85.14-1.09-81)* “Правила устрою, техніки безпеки, производственной санітарії, протиепідемічного режиму та особистої гігієни при роботі в лабораторіях (відділеннях, відділах) санітарно-епідеміологічних установ системи Міністерства здоров'я СРСР”.
31. *НАОП 9.1.50-1.10-84 (НПАОП 85.11-1.10-84)* “Правила з техніки безпеки при експлуатації виробів медичної техніки в установках охорони здоров'я. Загальні вимоги”.
32. *НАОП 9.1.50-1.12-83 (СанПиН 2956а-83) (НПАОП 85.13-1.12-83)* “Санітарні правила устрою, обладнання, експлуатації амбулаторно-поліклінічних установ стоматологічного профілю, охорони праці та особистої гігієни персоналу № 2956а 83”.
33. *НАОП 9.1.50-1.13-59 (НПАОП 85.11-1.13-59)* “Правила обладнання і експлуатації інфекційних установ (інфекційних відділень, палат), а також охорони праці персоналу цих установ”.
34. *НАОП 9.1.50-1.15-69* “Санітарні правила проектування, обладнання, експлуатації та утримання виробничих і лабораторних приміщень, які призначені для проведення робіт з ртуттю, її сполуками та приладами”.
35. *НАОП 9.1.50-2.01-70 (ОСТ 42-21-11-81)* “Кабінети і відділення променевої терапії. Вимоги безпеки”.
36. *НАОП 9.1.50-2.02-83 (ОСТ 42-21-15-83)* “Кабінети рентгенодіагностичні. Вимоги безпеки”.
37. *НАОП 9.1.50-2.08-86 (ОСТ 42-21-16-86)* “Відділення, кабінети фізіотерапії. Загальні вимоги безпеки”.

38. *НАОП 9.1.50-3.01-88 (НПАОП 85.0-3.01-88)* “Галузеві норми безплатної видачі спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту, а також норм санітарного одягу і санітарного взуття працівникам установ, підприємств і організацій системи охорони здоров’я”.
39. *НАОП 9.1.50-5.01-88* “Типова інструкція з охорони праці при проведенні робіт з лазерними апаратами”.
40. *НАОП 9.1.50-5.02-88* “Типова інструкція з охорони праці для персоналу операційних блоків”.
41. *НАОП 9.1.50-5.04-85* “Типова інструкція з техніки безпеки і виробничої санітарії для персоналу радіодіагностичних підрозділів лікувально-профілактичних установ”.
42. *НАОП 9.1.50-5.05-84* “Типова інструкція з техніки безпеки і виробничої санітарії для персоналу рентгенодіагностичних кабінетів лікувально-профілактичних установ системи Міністерства охорони здоров’я СРСР”.
43. *НАОП 9.1.50-5.07-85* “Типова інструкція з техніки безпеки при обслуговуванні і ремонті будинків та споруд”.
44. *НАОП 9.1.50-5.08-85* “Типова інструкція з техніки безпеки при роботі в стерилізаційних установках”.
45. *НАОП 9.1.50-5.10-73* “Інструкція по захисному заземленню електромедичної апаратури в установах системи Міністерства охорони здоров’я СРСР”.
46. *НАОП 9.1.50-6.03-88 (ГМВ 42-21-26-88)* “Галузеві методичні вказівки. Відділення гіпербаричної оксигенації. Правила експлуатації і ремонту”.
47. *НАОП 9.1.50-6.04-91* “Методичні рекомендації щодо поліпшення умов праці медичних працівників, які зайняті ультразвуковою діагностикою”.
48. *НАОП 9.1.50-8.01-88* “Збірник типових інструкцій про охорону праці в санітарно-курортній системі профспілок”.

Основа

49. *Белошатка В. А., Загорий Г. В., Усенко В. А.* Стратегическое управление и маркетинг в практике фармацевтических фирм. — К.: РИА “Триумф”, 2001. — 368 с.

50. *Больничная* гигиена: Справ. пособие (Настольная книга руководителя лечебно-профилактического учреждения) // Сост. Ц. А. Басанова. — М.: АПП “Джангар”, 2001. — 1104 с.
51. *Буковина О. В, Тиманюк В. Н.* Методические указания к практическим работам по курсу “Охрана труда для студентов специальности 7.110201”. — Х., 1998. — 25 с.
52. *Веденко Б. Г., Ковальчук В. П., Тарасюк В. С.* Палатная медицинская сестра. — К.: Здоровье, 1990. — 128 с.
53. *Внутрішньолікарняні інфекції* // П. М. Гунько, Б. Г. Віденко, В. П. Ковальчук та ін.; За ред. В. Г. Веденко. — Вінниця: ТОВ “Консоль”, 2002. — 248 с.
54. *Гигиена* труда и профессиональные заболевания: Сб. унифицир. метод. материалов. — Вып. 1 // Под ред. Н. Ф. Мзмерова. — М., 1982. — 177 с.
55. *Гигиенические* рекомендации по оптимизации и оздоровлению условий труда медработников, занятых ультразвуковой диагностикой. — М., 1985. — 7 с.
56. *Гриднев В. І., Оридорога Л. М., Винник О. В.* Фармацевтичне і медичне товарознавство. — Х.: Вид-во НФАУ “Золота сторінка”, 2002. — 160 с.
57. *Довідник* кваліфікаційних характеристик професій працівників. — Вип. 25: Виробництво медикаментів, вітамінів, медичних, бактеріальних препаратів та матеріалів. — Краматорськ, 1999. — 83 с.
58. *Единая* система управления охраной труда в структурных подразделениях АО “Фармацевт. фирма Дарница”. — К., 1996. — 64 с.
59. *Евстигнеев А. И.* Оценка давления импульсного инфракрасного лазерного излучения на биологические структуры в процессе лазеротерапии // Лазер-Информ. — 1994. — № 53. — С. 8.
60. *Желіба В. Т., Іваницький Б. Г., Хаймзон І. І.* Лазери в медицині. — Вінниця: ВДМУ, 2000. — 57 с.
61. *Загальна* гігієна: пропедевтика гігієни // Є. Г. Гончарук, Ю. І. Кундієв, Г. П. Степаненко та ін.; За ред. І. І. Даценко. — Л.: Афіша, 2001. — 244 с.
62. *Кирилов В. Ф., Черкасов Е. Ф.* Радиационная гигиена // Под ред. Ф. Г. Кроткова. — М.: Медицина, 1982. — 248 с.

63. *Кречковский Е. А., Матюшин И. М., Никберг И. И.* Санитарно-гигиеническое обеспечение хирургических отделений больниц. — К.: Здоровья, 1981. — 121 с.
64. *Манушко З. М., Діхтярьова Н. М.* Менеджмент та маркетинг у фармації. — Х.: Основа, 1998. — 255 с.
65. *Нагорна А. М., Степаненко А. В., Морозов А. М.* Проблеми якості в охороні здоров'я. — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. — 384 с.
66. *Нікберг І. І.* Гігієна лікарень. — К.: Здоров'я, 1993. — 264 с.
67. *Нормативно-правова основа професійного психофізіологічного відбору / А. Єна, В. Калниш, О. Баженов, В. Хмельницький // Охорона праці. — 2002. — № 4. — С. 36–37.*
68. *Общая гигиена: пропедевтика гигиены // Е. И. Гончарук, Ю. И. Кундиев, В. Г. Бардов и др.; Под ред. Е. И. Гончарука. — К.: Вища шк., 1999. — 652 с.*
69. *Организация работы заведующего отделением больницы // Б. Г. Веденко, В. С. Тарасюк, П. М. Гунько, В. П. Ковальчук. — Винница, 1994. — 171 с.*
70. *Павлов А. В., Касьяненко А. М., Синяк К. М.* Справочник по эпидемиологии. — К.: Здоровье, 1983. — 216 с.
71. *Сергета І. В., Олійник М. П., Бардов В. Г.* Гігієна та охорона праці користувача ЕОМ. — Вінниця: РВВ ВАТ “Віноблдрукарня”, 1998. — 112 с.
72. *Справочник по охране труда работников здравоохранения // Сост. К. Н. Валяева. — М.: Медицина, 1975. — 400 с.*
73. *Тарасов Л. В.* Лазеры и их применение. — М.: Радио и связь, 1983. — 152 с.
74. *Труд и здоровье медицинских работников // В. Ф. Минаков, Г. И. Куценко, Е. И. Сошников и др.; Под ред. В. К. Овчарова. — М.: Медицина, 1985. — 216 с.*
75. *Ультразвуковая диагностика / Под ред. С. А. Бальгера. — М.: Госкомиздат, 1980. — 527 с.*
76. *Центральная районная больница // А. М. Голяченко, А. Т. Обухов, В. К. Мельник, В. Б. Козак. — К.: Здоровье, 1987. — 112 с.*
- Додаткова*
77. *Винокурова Л. Е., Васильчук М. В., Гаман М. В.* Основи охорони праці. — К.: Вікторія, 2001. — 191 с.

78. *Денисенко Г. Ф.* Охрана труда. — М.: Высш. шк., 1985. — 319 с.
79. *Долин П. А.* Справочник по технике безопасности. — М.: Энергоиздат, 1982. — 799 с.
80. *Елисеев А. Г.* Охорона праці. — К., 1995.
81. *Жидецький В. Ц., Джигирей В. С., Мельников О. В.* Основи охорони праці. — Л.: Афіша, 1999. — 348 с.
82. *Канарев Ф. Ш., Перетогин М. А., Праник Г. Н.* Охрана труда. — М.: Агропромиздат, 1988. — 84 с.
83. *Олійник О. М.* Основи фізіології, санітарії та гігієни харчування. — Л.: Оріана-Нова, 1998. — 123 с.
84. *Збірник нормативних документів з безпеки життєдіяльності.* — К.: Основа, 2004. — 880 с.

МАУП

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Тематичний план дисципліни “Охорона праці в медицині та фармації”	5
Зміст дисципліни “Охорона праці в медицині та фармації”	6
Практичні завдання для самостійної роботи.....	10
Вказівки до виконання контрольної роботи студентами заочної форми навчання	17
Завдання для контрольних робіт.....	18
Питання для підсумкового контролю знань студентів	21
Список літератури.....	25

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *С. М. Толкачова*
Комп’ютерне верстання *Н. М. Музиченко*

Зам. № ВКЦ-3842

Підп. до друку 13.04.09. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк ротативний трафаретний.
Умов.-друк. арк. 1,86. Обл.-вид. арк. 1,7. Наклад 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*